

IVAN GONCHAROVNING “OBLOMOV” ROMANI TAHLILI

Tursaxatova M.E

*(Qashqadaryo viloyati Koson tumani 15-sonli maktabning rus tili va adabiyoti
o'qituvchisi)*

Annotatsiy : *Maqolada Ivan Goncharovning a “Oblomov” romaninng yozilish tarixi, adabiy yo'nalishi, kompozitsiyasi, qahramonlari, ko'tarilgan muammo, mavzusi va g'oyasi haqida gap boradi.*

Kalit so'zlar: *asar, g'oya, tahlil, ramziylik, qahramon, Oblomovka, “oblomovchilik”.*

Goncharovning “Oblomov” romani 1858 yilda yozilgan va 1859 yilda “Отечественные записки” jurnalida nashr etilgan. Biroq, asarning birinchi qismi - “Oblomovning orzusi” 1849 yilda “Литературном сборнике”da nashr etilgan va roman syujeti va g'oyaviy tuzilishining ramziy elementiga aylangan. “Oblomov” Goncharovning “Oddiy voqea” va “Jarlik” romanlarini o'z ichiga olgan trilogiyaning biridir. Asarda muallif o'z davrining ko'plab o'tkir ijtimoiy muammolariga - yangi rus jamiyatining shakllanishiga va asl rus mentalitetining Yevropa tamoyillariga qarama-qarshiligiga, shuningdek “abadiy” muammolar - hayotning ma'nosi, muhabbat, inson baxti haqida yozadi. Goncharovning “Oblomov” asarini batafsil tahlil qilish bizga muallifning g'oyasini aniqroq ochib berishga va 19-asr rus adabiyotining yorqin asarini yaxshiroq tushunishga imkon beradi.

“Oblomov” romani realizm adabiy yo'nalishi an'alarida yozilgan bo'lib, buni quyidagi xususiyatlar tasdiqlaydi: bosh qahramon va uning turmush tarziga mos kelmaydigan jamiyat o'rtasida rivojlanayotgan asarning markaziy konflikti; ko'plab kundalik tarixiy faktlarni aks ettiruvchi voqelikni real tasvirlash; o'sha davrga xos bo'lgan personajlar – amaldorlar, tadbirkorlar, shaharliklar, xizmatchilar va boshqalarning bir-biri bilan o'zaro munosabatda bo'lishi va hikoya qilish jarayonida bosh qahramonlar shaxsining evolyutsiyasi yaqqol ko'zga tashlanadi.

Asar janrining o'ziga xosligi uni, birinchi navbatda, muallifning zamonaviy davridagi “oblomovchilik” muammosini, uning burjuaziyaga zararli ta'sirini ochib beradigan ijtimoiy va kundalik roman sifatida talqin qilish imkonini beradi. Bundan tashqari, asarni ko'plab muhim “abadiy savollar”ga bag'ishlangan falsafiy va psixologik roman sifatida ko'rish kerak - Goncharov har bir qahramonning ichki dunyosi va xarakterini nozik tarzda ochib beradi, ularning harakatlari sabablarini va kelajagini batafsil tahlil qiladi.

Asarning kompozitsion xususiyatlarini hisobga olmagan holda “Oblomov” romanini tahlil qilish to'liq bo'lmaydi. Kitob to'rt qismdan iborat. Birinchi qism va ikkinchi qismning 1-4 boblari Oblomov hayotidagi bir kunning tavsifi, shu jumladan qahramonning kvartirasidagi voqealar, muallif tomonidan uning tavsifi, shuningdek, butun syujet uchun

muhim bo'lgan bob – “Oblomovning orzusi”ni o'z ichiga oladi. Asarning ushbu qismi kitobning ekspozitsiyasidir.

5-11-boblar va uchinchi qism romanning asosiy harakatini ifodalaydi, Oblomov va Olga o'rtasidagi munosabatlarni tasvirlaydi. Asarning kulminatsion nuqtasi - oshiq-larning ajralishi, bu Ilya Ilichning yana eski “oblomovchilik” holatiga tushishiga olib keladi.

To'rtinchi qism - qahramonlarning keyingi hayoti haqida hikoya qiluvchi roman epilog hisoblanadi. Romanni uchta shartli qismga bo'lish mumkin - 1) qahramon xayoliy idealga, uzoqdagi “Oblomovka”ga intiladi; 2) Shtolst va Olga Oblomovni dangasalik va loqaydlik holatidan olib chiqib, uni yashashga va harakat qilishga majbur qiladi; 3) Ilya Ilich yana “Oblomovka”ni topib, yana avvalgi tanazzul holatiga qaytadi. Asosiy syujet nuqtasi Olga va Oblomovning sevgi hikoyasi bo'lishiga qaramay, psixologik nuqtai nazardan, romanning leytmotivi Ilya Ilich shaxsiyatining tanazzulini, uning o'limigacha bo'lgan asta-sekin parchalanishi tasviridir.

Personajlarning markaziy yadrosi ikkita qarama-qarshi erkak va ayol tasvirlari - Oblomov va Shtolts, shuningdek, Ilyinskaya va Pshenitsina bilan ifodalanadi. Beparvo, xotirjam, kundalik hayotga, uyning iliqligiga va to'kin dasturxonga ko'proq qiziqqan Oblomov va Pshenitsina rus meshanligining eskirgan, arxaik g'oyalarini tashuvchilar sifatida namoyon bo'lishadi. Ularning ikkalasi uchun ham xotirjamlik, dunyo ishlaridan yiroqlik va ruhiy harakatsizlik holati sifatida “Oblomovchilik” asosiy maqsaddir. Bu Shtolts va Olganing faolligi, harakatchanligi, pragmatizmiga qarama-qarshi qo'yiladi - ular yangi, yevropa g'oyalari va me'yorlarning, yangilangan rus-yevropa mentalitetining tashuvchilaridir.

Oblomov va Shtoltsni bir-biriga qarama-qarshi qahramonlar sifatida tahlil qilish ularni turli vaqt proyeksiyalaridagi qahramonlari sifatida ko'rib chiqishni nazarda tutadi. Demak, Ilya Ilich o'tmish vakili, uning uchun hozirgi zamon mavjud emas va u uchun vaqtinchalik “Kelajak oblomovkasi” ham mavjud emas. Oblomov faqat o'tgan zamonda yashaydi, uning uchun eng yaxshi narsa allaqachon bolaligida bo'lgan, ya'ni u yillar davomida to'plangan tajriba va bilimlarni qadrlamay, orqaga intiladi. Shuning uchun Pshenitsinaning kvartirasida “Oblomovchilik”ka ga qaytish qahramon shaxsining to'liq tanazzulga uchrashi bilan birga kechadi – go'yo u ko'p yillar davomida orzu qilgan chuqur, zaif bolalikka qaytgandek edi.

Shtolts uchun o'tmish va hozir yo'q, u faqat kelajakka e'tibor qaratadi. O'z hayotining maqsadi va natijasi - uzoqdagi “jannat” Oblomovkaga erishishdan iborat bo'lgan Oblomovdan farqli o'laroq, Andrey Ivanovich maqsad qo'ymaydi, uning uchun doimiy mehnat - maqsadlarga erishish vositasidir. Ko'pgina tadqiqotchilar Shtoltsni Oblomov bilan muloqotdagina yuzaga chiqadigan ichki ma'naviyatdan mahrum bo'lgan avtomatlashtirilgan, mohirona sozlangan mexanizmga qiyoslaydilar. Andrey Ivanovich romanda amaliy qahramon sifatida namoyon bo'ladi-ki, uning bosh qotirishga vaqti yo'q, u yangi narsalarni yaratishi va qurishi kerak, shu jumladan o'zi ham. Ammo, agar Oblomov o'tmishga qattiq bog'langan bo'lsa va kelajakka qarashdan qo'rqsa, Shtoltsning to'xtashga, orqasiga qarashga va qayerdan kelganini va qayerga ketayotganini tushunishga vaqti yo'q.

Ehtimol, aynan roman oxirida aniq belgilar yo'qligi sababli Shtoltsning o'zi "oblomovka tuzog'iga" tushib, o'z mulkida tinchlik topadi.

Ikkala erkak qahramon ham Goncharovning idealidan uzoqdir, u o'tmishini unutmaydigan va ildizlaringizni hurmat qilish doimiy shaxsiy rivojlanish, yangi va muntazam harakatni o'rganish kabi muhim ekanligini ko'rsatmoqchi edi. Faqat hozirgi zamonda yashayotgan, rus mentalitetining nazmi va xush tabiatini yevropaliklarning faolligi va mehnatsevarligi bilan uyg'unlashtirgan shunday barkamol shaxs, muallifning fikricha, yangi rus jamiyatining asosi bo'lishga loyiqdir. Ehtimol, Oblomovning o'g'li Andrey shunday odam bo'lar.

Agar erkak qahramonlarni tasvirlashda muallif uchun ularning hayot qarashlarini va intilishlarini tushunish muhim bo'lsa, ayol obrazlari, birinchi navbatda, sevgi va oilaviy baxt masalalari bilan bog'liqligi ko'rinadi. Agafiya va Olga nafaqat kelib chiqishi, tarbiyasi va ma'lumoti turlicha, balki har xil xarakterga ega. Yumshoq ko'ngilli, irodasi zaif, jim yuradigan va tejamkor Pshenitsina erini o'zidan muhimroq va ahamiyatli shaxs sifatida qabul qiladi, uning sevgisi eriga o'zini bag'ishlash va sajda qilish bilan chegaralanadi, bu eskicha qarashning, arxaik an'analari doirasida odatiy holdir. Olga uchun sevgilisi, birinchi navbatda, unga teng odam, do'st va hamsuhbatdir. Ilyinskaya Oblomovning barcha kamchiliklarini ko'radi va sevgilisini oxirgi kunlargacha o'zgartirishga harakat qiladi - Olga hissiyotli, ijodkor shaxs sifatida tasvirlanganiga qaramay, har qanday masalaga amaliy va mantiqiy yondashadi. Olga va Oblomov o'rtasidagi munosabatlar boshidanoq boshi berk ko'chada edi - bir-birini to'ldirish uchun kimdir o'zgarishi kerak edi, lekin ularning hech biri odatdagi qarashlaridan voz kechishni xohlamadi va qahramonlar o'zlari sezmagan ravishda bir-biriga qarshi turishda davom etdilar.

Oblomovka o'quvchi oldida o'ziga xos ertaknamo, erishib bo'lmaydigan joy sifatida namoyon bo'ladi, u erga nafaqat Oblomov intiladi, balki doimiy ravishda do'stining ishlarini hal qiladigan va asar oxirida o'sha eski Oblomovkadan qolgan so'nggi narsani - Zaxarni o'ziga olishga harakat qiladigan Shtolts ham intiladi. Ammo, agar Andrey Ivanovich uchun qishloq afsonaviy go'sha sifatida emas, ota-bobolarining an'analari bilan bog'liq bo'lib, qahramon uchun intuitiv, noma'lum darajada o'ziga jalb qilsa, Ilya Ilich uchun u butun xayoliy olamining markaziga aylanadi. Oblomovka - bu keksa, eskirgan, ortda qolgan hamma narsaning ramzi bo'lib, Oblomov uni ushlab turishga harakat qiladi, bu qahramonning tanazzuliga olib keladi.

Ilya Ilyichning tushida Oblomovka marosimlar, ertaklar va afsonalar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u o'zini "jannat-qishloq" haqidagi qadimiy afsonaning bir qismiga aylantiradi. Oblomov o'zini enaga aytgan ertaklar qahramonlari bilan bog'lab, haqiqiy dunyo bilan parallel ravishda mavjud deb hisoblaydigan ushbu afsonaviy dunyoda o'zini tushib qolgandek his qiladi. Biroq, qahramon hayot ma'nosini o'rnini bosadigan orzular qayerda tugashini-yu illyuziyalar qayerda boshlanishini anglamaydi. Olis, yetib bo'lmaydigan Oblomovkaga qahramonga yaqin borolmaydi - u makonni faqatgina

Pshenitsinanikida topgandek tuyuladi, u asta-sekin “o’simlikka” aylanib, o’ylashni va to’laqonli hayot kechirishni to’xtatib, o’z orzulari dunyosiga sho’ng’iydi.

Goncharov “Oblomov” asarida ko’plab tarixiy, ijtimoiy va falsafiy masalalarga murojaat qilgan bo’lib, ularning aksariyati hozirgi kungacha o’z ahamiyatini yo’qotmagan. Asarning markaziy muammosi - yangi ijtimoiy tamoyillar va o’zgarishlarni qabul qilishni istamaydigan rus meshanlari orasida tarixiy va ijtimoiy hodisa sifatida paydo bo’lgan “oblomovchilik” muammosidir. Goncharov qanday qilib “Oblomovchilik” nafaqat jamiyat uchun, balki asta-sekin tanazzulga uchrab, real dunyodan chetlab o’tib o’z xotiralari, xayollari va orzulariga sho’ng’igan odamning o’zi uchun ham muammoga aylanishini ko’rsatadi.

Rus milliy mentalitetini tushunish uchun romanda klassik rus tiplarini tasvirlash alohida ahamiyatga ega - ham asosiy qahramonlar (yer egasi, tadbirkor, yosh kelin, rafiq) va ikkinchi darajali (xizmatkorlar, firibgarlar, amaldorlar, yozuvchilar misolida va boshqalar), shuningdek, Oblomov va Shtolts o’rtasidagi o’zaro munosabatlar misolida rus milliy xarakterini va Yevropa mentalitetidan farqlarini ochib beradi.

Romanda qahramon hayotining mazmuni, uning shaxsiy baxti, jamiyatdagi va umuman dunyodagi o’rni haqidagi savollar muhim o’rin tutadi. Oblomov odatiy “ortiqcha odam” bo’lib, kelajakka intilayotgan dunyo u uchu erishib bo’lmaydigan va uzoq edi, vaqtinchalik, aslida faqat orzularda mavjud bo’lgan ideal Oblomovka, hatto Oblomovning Olgaga bo’lgan his-tuyg’ularidan ham yaqinroq va haqiqiyroq edi. Goncharov qahramonlar orasidagi har tomonlama, chinakam muhabbatni tasvirlamagan - har bir holatda boshqa tuyg’ular bilan almashib turadi - Olga va Oblomov o’rtasidagi orzu va xayol; Olga va Shtolts o’rtasidagi do’stlik; Oblomovning hurmati va Agafyaning mehri.

Goncharov “Oblomov” romanida 19-asrda jamiyatdagi o’zgarishlarning tarixiy mavzusini “oblomovchilik” kabi ijtimoiy hodisa prizmasidan o’tkazadi, uning nafaqat yangi jamiyat uchun, balki “oblomovchilik”ning Ilya Ilich taqdiriga ta’sirini ko’rsatgan holda har bir shaxs uchun ham halokatli ekanligini ochib beradi. Asar oxirida muallif o’quvchi e’tiborini bitta fikrga qaratmaydi, kim haq edi - Shtoltsmi yoki Oblomov, ammo asarni tahlil qilish shuni ko’rsatadiki, barkamol shaxsga va farovon jamiyatga, faqat o’z o’tmishini to’liq qabul qilish, u yerdan ma’naviy qadriyatlarni olish, doimo oldinga intilish va o’z ustida uzluksiz ishlash bilangina erishish mumkin.

Goncharov o’zining “Oblomov” romanida birinchi bo’lib “Oblomovchilik” tushunchasini kiritdi, bu bugungi kunda o’tmishdagi illyuziya va orzularga berilib ketgan befarq, dangasa odamlarni atash uchun umumiy ot bo’lib qolmoqda. Asarda muallif har qanday davrda ham bir qancha muhim va dolzarb ijtimoiy-falsafiy masalalarga to’xtalib, zamonaviy o’quvchiga o’z hayotiga yangicha nazar tashlash imkonini beradi.

Ushbu maqola kimgadir I. Goncharovning “Obomov” asarini o’qishga turtki bo’lsa biz o’zimizni maqsadimizga yetgan deb hisoblaymiz. Zero bugungi globallashuv jarayonida asarlarni tadbiq qilish xar bir o’qituvchining vazifasidir.

Грачева И. В. Роман И. А. Гончарова "Обломов" и русская классика / И. В. Грачева
// Литература в школе. – 2009. – N 1. – С. 18–20.

Ермолаева Н. Л. И. А. Гончаров для юного читателя / Н. Л. Ермолаева // Литература в школе. – 2007. – N 9. – С. 16–19.